

There is also review of presidential system of ruling in United States of America. The principle of separation of powers in USA is not effective, because when in parliament majority has one party, and executive power is controlled by other party, then forms the stalemate. And only undisciplined parties make system still working.

In parliament democracy dominates community of powers. But the bad side of parliamentary democracy is assembly ruling. And exactly this bad side is typical in Lithuania. So we have to find a way out of this assembly ruling, and a way out could be half presidential system, where prime minister or president has more power depending what majority is in parliament.

Besides, it is necessary to incorporate bicameralism and president's power to dismiss parliament without any conditions to make system more effective.

And the last point is, that now we can't accept law, which will let direct mayoral elections, because it will make individual regiment and it will make stalemate.

DEMOKRATIJA NACIONALINĖJE IR GLOBALINĖJE VALSTYBĖSE

Laima Nevarauskaitė

Mykolo Romerio universiteto Strateginio valdymo ir politikos fakulteto II kursas

Tel. +370 602 30361

El. paštas laima_nevarauskaite@yahoo.com

Pagrindinės sąvokos: nacionalinė valstybė, globalizacija (globalizacijos procesas), suverenitetas, atotrūkis, tarptautinės organizacijos, globalinės institucijos.

Santrauka

Šiame straipsnyje aptariama globalizacijos įtaka nacionalinėms valstybėms. Pats procesas yra daugelio diskusijų objektas, dažnai minimi jo pranašumai ir trūkumai, tačiau niekas negali paneigti to, kad jis sąlygoja nacionalinės valstybės suvereniteto suvaržymus ekonominėje, karinėje, politinėje, teisinėje, kultūrinėje ir kitose srityse. Straipsnio tikslas yra aptarti minėtą globalizacijos poveikį ir galimas išieities alternatyvas.

Straipsnio pradžioje trumpai apžvelgiamas pats globalizacijos procesas, jo samprata. Toliau pereinama prie suvereniteto svarbos kiekvienai valstybei ir yra apta-

riami keturi atotrūkiai tarp valstybių politinės valdžios, kuri turėtų būti, ir realios politinės valdžios, kuri egzistuoja dabartinėmis sąlygomis daugelyje pasaulio šalių. Šie atotrūkiai apima: pasaulinę ekonomiką, tarptautinių politinių sprendimų priėmimą, tarptautinę teisę, kultūrą ir aplinką. Pabaigoje svarstoma, kaip elgtis nacionalinėms valstybėms, kai artėjama prie globalinės valstybės modelio.

IVADAS

Apie tai, kaip globalizacijos procesas veikia nacionalines valstybes, yra kalbėta išties nemažai. Bet tai jokiū būdu nereiškia, kad šios temos nebeįmanoma plėtoti. Juolab kad pati globalizacija nėra vienkartinis būvis ar tiesiaeigis procesas. Anot Davido Held'o, „globalizaciją reikia suvokti kaip įvairialypį reiškinį, apimančią įvairias veiklos ir sąveikos sritis – tarp jų ekonominę, politinę, technologinę, karinę, teisinę, kultūrinę ir aplinkosauginę“ [1, p. 386]. Globalizacijos procesas nėra naujas dalykas, tik anksčiau jis nebuvo taip stipriai juntamas. Šis procesas gerokai paspartėjo po Antrojo pasaulinio karo ir tai, žinoma, yra susiję su naujomis ir labai veiksmingomis ryšių priemonėmis ir informacinėmis technologijomis. „XX a. savo technologijomis, politiniais ir ekonominiais procesais mokė žmoniją bendradarbiauti, racionaliai spręsti problemas ir konfliktus. Joks kitas civilizacijos tarpsnis taip nesuartino žmonijos, kaip šis“, – teigia J. Lakis [2]. Dėl globalizacijos vyksta žmonijos susivienijimas politinėse, ekonominėse sistemose, siekiant pašalinti šalių sienas ir sudaryti sąlygas dalytis savo talentais, pasiekimais ir ekonomika [3].

1. SUVERENITETAS – TAI KIEKVIENOS NEPRIKLAUSOMOS VALSTYBĖS PAGRINDAS

Svarbiausias klausimas, kuris kyla nagrinėjant demokratiją nacionalinėje ir globalinėje valstybėse, yra: kuo skiriasi valstybės suverenumas nacionalinėje valstybėje nuo valstybės suverenumo globalinėje bendruomenėje? Yra visiškai aišku, kad valstybių, kurios, pavyzdžiui, priklauso Europos Sąjungai, autonomiškumas yra kitoks, nei valstybių, kurios šiai sąjungai nepriklauso.

Neįmanoma kalbėti apie nepriklausomą valstybę kartu neturint galvoje jos suverenumą. Juk tai – jos pagrindas. Suverenitetas yra suprantamas kaip valstybės teisė savarankiškai tvarkyti savo vidaus ir užsienio reikalus arba kaip kiekvienos valstybės piliečių teisė savo nuožiūra nustatyti socialinę ekonominę sistemą ir valdymo formą [4]. Jis dar yra skirstomas į vidaus ir išorinį suverenitetą: „vidaus – tai valstybės įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžių neribotumas visoje šalies teritorijoje; išorinis – šalies savarankiškumas ir nepriklausomumas užsienio politikoje, neleistinumas kištis į vidaus valstybės reikalus iš išorės, išskyrus ribotus tarptautinės teisės numatytus atvejus“ [5, p. 15]. Manau, kad išorinis suverenitetas dėl šiame straipsnyje aptariamų temų yra svarbesnis, nes būtent jis kaskart yra vis labiau varžomas, kai nacionalinės valstybės artėja prie globalinės politinės sistemos.

2. GLOBALIZACIJA FORMUOJA NEIGIAMUS PADARINIUS

Demokratinė nacionalinė valstybė suprantama kaip valstybė, kurios ateitį lemia ir sprendimus priima jos pačios piliečiai, remdamiesi daugumos valia. Tačiau tada, kai ši valstybė susiduria su globalinėmis institucijomis, tarptautine teise ir karinėmis sąjungomis, galimų pasirinkti alternatyvų skaičius jai yra apribojamas. Davidas Held'as, norėdamas kiek galima tiksliau nužymėti demokratinį nacionalinių valstybių suverenios valdžios mastą ir pobūdį, išskiria keturis atotrūkius tarp politinės valdžios srities, kurios formaliai reikalauja šios valdžios, ir valstybės bei ekonominės sistemos realių praktikų ir struktūrų regioniniu* ir globaliniu lygiu. Šie atotrūkius apima: 1) pasaulinę ekonomiką; 2) tarptautinių politinių sprendimų priėmimą; 3) tarptautinę teisę; 4) kultūrą ir aplinką.

2.1. Pasaulinė ekonomika

Kalbant apie pasaulio ekonomiką, yra atotrūkis tarp formalios valstybės valdžios ir realios gamybos, paskirstymo ir mainų sistemos. Ši sistema daugeliu atžvilgių padeda riboti nacionalinių politinių valdžių galią ir apimtį. D. Held'as išskiria du tarptautinių ekonominių procesų elementus, būtent: gamybos ir finansinių sandorių internacionalizavimą. Pagrindinis daugianacionalinių korporacijų tikslas (kaip ir kitų korporacijų, ne tik daugianacionalinių) yra gauti kuo didesnę pelną, todėl nenuostabu, jog, net ir turėdamos aiškų nacionalinį pagrindą, jos visą savo veiklą (gamybą, prekybą ir paskirstymą) vykdo atsižvelgdamos į pasaulio ekonomiką. Finansų organizacijos, pavyzdžiui, bankai dabar sugeba beveik akimirksniu reaguoti į pokyčius, vykstančius bet kuriame pasaulio kampelyje. Be to, dėl naujų informacinių technologijų padidėjo visų tipų finansinių ir komercinių organizacijų ekonominių elementų (pvz., valiutų, fondų, akcijų) mobilumas [1, p. 388].

Problemų nacionalinė ekonominė politika patiria ir dėl to, kad komunikacijos ir transporto technologijų pažanga griauna anksčiau atskirtų rinkų sienas. O be šių sienų nepriklausoma nacionalinė ekonominė politika yra tiesiog neįmanoma. Vienų šalių rinkos labai reaguoja į kitų šalių rinkas. Dėl to ir dėl globalaus darbo pasidalijimo bei globalios monetarinės sistemos pavienėms vyriausybėms daug sunkiau kištis ir valdyti savo ekonomikas. Įdomu, jog vykdyti globalią monetarinę politiką ir laikytis globalios valiutos keitimo kuro strategijos nacionalines valstybes lemia tai, jog tai joms daryti yra paprasčiausiai pigiau [1, p. 390].

Pažvelgę į susiklosčiusią situaciją, iš pirmo žvilgsnio gal ir galėtume teigti, jog vykstantys ekonominiai mainai tarp valstybių neturi įtakos valstybių suverenumui. Tačiau anaipol tai nebūtų tiesa. Ekonomiškai atsilikusios valstybės yra priklausomos nuo didžiųjų pasaulio valstybių. Taip jau yra, kad silpnosios valstybės, prieš priimdamos sprendimą svarbesniu klausimu, susijusiu su užsienio politika, turi labiau atsižvelgti į didžiųjų valstybių įnorių, nei į savo pačių vidaus

* *Regionu* vadinama tam tikrai geografinėi sričiai priklausanti grupė nacionalinių valstybių, kurios turi tam tikrų bendrų interesų per ribotos narystės organizacijas (pvz., *Europos Sąjunga*)

politiką ar žmonių, gyvenančių toje valstybėje, gerovę. Gali atrodyti, kad sprendimas yra priimamas kompromisu ir kad jis turi būti naudingas abiem šalims, bet pripažinkime faktą, jog stipresnysis visada pasinaudoja savo pranašumu prieš silpnesnįjį. Taip yra ir šiuo atveju: didžiosios valstybės diktuoja sąlygas silpnesniosioms. Pastarosios turi nusileisti dėl kelių priežasčių, būtent: dėl praskolinimų ir dėl to, kad nenusileidusios jos prarastų ekonomikos partnerius, o tai stabdytų bet kokią tų šalių raidą.

D. Held'as teigia, jog pati nacionalinės ekonomikos idėja nėra atgyvenusi, tačiau ekonominių išteklių internacionalizavimas meta iššūkį atskirų valstybių sugebėjimui valdyti savo ekonominę ateitį. Apibendrinant galima teigti, jog pasikeitė vyriausybės kylančių politikos pasirinkimų išlaidos bei gaunama nauda ir tai paveikė valstybių autonomiją. „Atsirado atotrūkis tarp savo likimą lemiančios suverenios valstybės idėjos ir šiuolaikinės ekonomikos sąlygų, kai smarkiai susikryžiuoja nacionalinės, regioninės ir tarptautinės ekonomikos jėgos“ [1, p. 391].

2.2. Tarptautinių politinių sprendimų priėmimas

Pereikime prie antrojo atotrūkio: tarptautinių politinių sprendimų priėmimo. Iš tiesų šiandien pasaulyje yra ir aktyviai veikia daugybė tarptautinių ir transnacionalinių organizacijų. Didžiausią įtaką pavienių nacionalinių valstybių vykdomai politikai turi tokios organizacijos: Tarptautinis valiutos fondas (TVF), Jungtinės Tautos (JT), Jungtinių Tautų Švietimo, mokslo ir kultūros organizacija (UNESCO), Pasaulio bankas, Europos Sąjunga (ES), Štairės Atlanto Sutarties Organizacija (NATO). Visų jų suformuluotas taisyklės ir priimtus sprendimus turi vykdyti visos šalys, kurios priklauso šioms organizacijoms.

Mūsų pačių šalis yra tinkamas to pavyzdys. Lietuva Europos Sąjungos nare jau yra beveik treji metai, tačiau ir dabar garsiai diskutuojama apie įstojimo į šią organizaciją trūkumus ir pranašumus. Ne visi ES reikalavimai ir nurodymai yra priimtini Lietuvos žmonėms. Europos Sąjunga pateikia daugybę reikalavimų, sakykime, grūdų, mėsos, pieno sektoriams ar net automobilių sąvartynams. Štai ūkinio priklausomumo pavyzdys: 2001 metų rugsėjo mėnesį dyzelinio kuro akcizas ES svyravo nuo 245 iki 765 eurų už toną, o Lietuvoje jis buvo 156 eurai. Europos Sąjunga nurodė Lietuvai nuo 2002 metų numatyti 200 eurų akcizą, o nuo 2004 metų – 279 eurus, t.y. daugiau už žemiausią ES akcizų lygų [6].

Išties, apie ES daromą įtaką verta pakalbėti plačiau. Iš kitų tarptautinių organizacijų ES išsiskiria tuo, jog ji turi teisę kurti įstatymus, kurie gali būti taikomi valstybėms narėms [1, p. 393]. Štai, sakykime, Europos Sąjungos reglamentas šalims narėms yra privalomas visuotinai ir jo normos taikomos tiesiogiai. Kalbant apie direktyvas, jos kiekvienai valstybei narei privalomos tiek, kiek reikia joje nurodytam rezultatui pasiekti. Šaliai tapus Europos Sąjungos nare, Europos Sąjungos teisės aktų toje šalyje ratifikuoti nereikia. Šie aktai šalyje įsigalioja pagal stojimo į Europos Sąjungą aktuose numatytas taisykles. Taip yra todėl, kad šalis pagal stojimo į Europos Sąjungą sutartį kai kurių santykių reglamentavimo kompetenciją yra perdavusios Europos Sąjungos institucijoms [7]. Dėl tokių tarptautinių organizacijų kaip JTO ar ES vyksta teisiųjų sistemų vienodinimas, teisės derinimas ar atskirų sistemų sinchronizacija. Žinoma, visa tai daroma tam, kad

tam tikrai reguliuojamai sričiai būtų taikomos tos pačios teisės normos, antraip kiltų daugybė nesusipratimų.

Išties [domią nuomonę dėl jungimosi į tarptautines organizacijas, pavyzdžiui, ES, yra išreiškęs prancūzų rašytojas André Frossard'as: „Keista, kad mūsų demokratinės valstybės ne tik noriai jungiasi į Europos darinius, kurių niekas rimtai nekontroliuoja, bet ir trokšta suteikti jiems kuo daugiau valdžios. Mes nežinome valdininkų pavardžių, nežinome, kas gali tikrinti jų sąskaitas ir veiklą“ [„Lietuvos aidas“, 1994-04-08, p. 11].

Taip pat vertėtų atkreipti dėmesį į kitą svarbų aspektą: globalizacijos ir integracijos procesai skatina valstybes jungtis į minėtą NATO karinį bloką, kuris sąlygoja valstybės vaidmens nacionalinėje gynybos politikoje sumažėjimą. Šiaurės Atlanto Sutarties 5-asis straipsnis, kuris yra NATO veikimo pagrindas, skelbia: „Šalys susitarė, kad vienos ar kelių iš jų ginkluotas užpuolimas Europoje ar Šiaurės Amerikoje bus laikomas jų visų užpuolimu, ir todėl susitarė, kad, tokio užpuolimo atveju, kiekviena iš jų <...> nedelsiant suteiks paramą užpultai ar užpultoms šalims, individualiai ir kartu su kitomis šalimis, ir imsis tokių veiksmų, kokie atrodytų būtini, įskaitant ginkluotųjų pajėgų panaudojimą, siekiant atkurti ir palaikyti saugumą Šiaurės Atlanto regione“ [8]. Rėmimasis tokia kolektyvine saugumo organizacija jos narėms leidžia neturėti savos kariuomenės. Pukus to pavyzdys yra Islandija – ji vienintelė NATO šalis, neturinti kariuomenės. Tačiau kas šiuo atveju išrinka suverenios valstybės idėją, kurios pagrindas yra nacionalinė saugumo ir gynybos politika? [1, p. 393]. Ar galima teigti, jog Islandija neb turi savo suvereniteto? Manau, kad ne. Paprasčiausiai turime sutikti, kad keičiantis valstybių santykiams, kinta ir valstybių suvereniteto ribos ar, kitaip sakant, pati suvereniteto samprata.

2.3. Tarptautinės teisė

Pereikime prie trečiojo atotrūkio – tarptautinės teisės, kuri turi didesnę juridinę galią nei nacionalinė teisė. Čia galima išskirti 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją, kurios dėka piliečiai dabar gali kelti bylas savo pačių valstybėms. Iš tikrųjų tai nėra blogai, nes valstybės negali elgtis su savo piliečiais kaip panorėjusios [1, p. 395]. Kartais žmogaus teisės iš tikrųjų būna labai pažeidžiamos. Štai tada ir iškyla poreikis, kad tas teisės kas nors vis dėlto apgintų, jei to nesugeba padaryti paties piliečio valstybė. Juk kiekvienas žmogus, gyvendamas bet kurioje šalyje, nori jaustis saugus ir nori būti užtikrintas, kad bet kokioje situacijoje juo bus tinkamai pasirūpinta.

2.4. Kultūra ir aplinka

Teliko aptarti ketvirtąjį atotrūkį – kultūrą ir aplinką. Suprantama, kad kiekvienos tautos identitetas yra siejamas su jos kalba ir kultūra. Jungimasis į tarptautines organizacijas ir artėjimas prie globalinės valstybės žmonėms kelia gana pagrįstą nerimą, nes jie bijo, jog šių dviejų dalykų jiems nepavyks išsaugoti. Akiivaizdu, kad vienos kalbos yra labiau paplitusios už kitas. Netgi galima rasti teigiančių, jog globalizacijai reikalinga kalba yra ne anglų, prancūzų ar pan., o informatika. Ji būtų naujos, universalios kalbos pamatas.

Internetas taip pat turi įtakos globalizacijos plėtotei. Jo dėka yra juntamas glaudesnis ryšys su visu pasauliu – juk bet kurios šalies pilietis tuoj pat gali sužinoti ir pamatyti per internetą tai, kas dedasi kitame pasaulio krašte. Dėl šios priežasties žmonės pradeda jaustis jau ne kokios nors vienos valstybės piliečiai, bet viso pasaulio piliečiai. O jei atsirastų universali kalba, toks jausmas dar labiau sustiprėtų.

Aplinkosaugos problemos nėra išskirtinai kokios nors vienos valstybės rūpestis. Tokie reiškiniai: ozono sluoksnio nykimas, globalus atšilimas, nykstančių gyvūnų išsaugojimas ir pan. turi rūpėti visoms pasaulio valstybėms. Svarbu, kad jos visos jaustųsi atsakingos už tai ir atsakymus, kaip spręsti tokias problemas, stengtųsi rasti bendradarbiaudamos. Čia jau neužtektų vienos, net ir pačios stipriausios, nacionalinės valstybės demokratinės politikos.

3. GLOBALIZACIJOS NEĮMANOMA SUSTABDYTI, TAD KĄ DARYTI NACIONALINĖMS VALSTYBĖMS?

Matome, kad globalizacijos procesas iš tiesų lemia nacionalinių valstybių suvereniteto suvaržymus. Valstybės, įgyvendindamos savo užsienio ir vidaus politiką, savanoriškai, o kartais ir priverstinai turi laikytis tam tikrų įsipareigojimų kitų valstybių atžvilgiu. Pavyzdžiui, yra numatyta, jog jei šalis ES narė nesilaikys ES reikalavimų, jai bus taikomos atitinkamos sankcijos. Aišku, vėlgi galima teigti, kad visų įsipareigojimų laikomasi savanoriškai, tačiau kuri šalis norės rizikuoti ir žaisti su ES, juk kai kurioms buvo taip sunku patekti į ją?

Savaime suprantama, kad globalizacijos sustabdyti neįmanoma: negalima uždrausti tarptautinio valstybių bendradarbiavimo įvairiais klausimais, juolab kad tas bendradarbiavimas kartais būtinas. Reikia pripažinti, kad nuo globalizacijos nepasislėpsime. Manau, tarpnacionalinės organizacijos yra reikalingos globalioms problemoms spręsti, o valstybių vidaus reikalai turėtų būti labiau nepriklausomi. Valstybės gali jungtis į sąjungas, tačiau jos turi apsibrėžti savo suvereniteto ribas, kurių jokiais atvejais neleistų niekam peržengti. Jos turi jaustis atsakingos už savo kiek galima platesnio suvereniteto, šalies piliečių identiteto išsaugojimą ir pan. Valstybės turi suprasti, kad niekas kitas už jas to nepadarys.

IŠVADOS

1. Globalizacija – tai besivystantis procesas, kuris apima įvairias veikas ir sąveikos sritis: ekonominę, politinę, karinę, teisinę, kultūrinę ir kt.
2. Nors nacionalinės valstybės idėja dar nėra atgyvenusi, tačiau valstybėms yra sunkiau valdyti savo ekonominę ateitį.
3. Tarptautinės organizacijos riboja pasirinkimo galimybes besistengdamos suvienodinti teisę ir pateikdamos tam tikrus reikalavimus savo narėms.
4. Aplinkosaugos problemų viena konkreti valstybė negali išspręsti. Šiam tikslui valstybės turi bendradarbiauti.
5. Globalizacijos sustabdyti neįmanoma, todėl valstybės, prieš bendradarbiaudamos su kitomis valstybėmis ar tarptautinėmis organizacijomis, turėtų iš anksto nustatyti savo suvereniteto ribas. Tam tikriems bendriems klausimams spręsti vis dėlto turi būti sukurtos tarpnacionalinės organizacijos.

LITERATŪRA

1. David Held. Demokratijos modeliai. Vilnius: Eugrimas, 2002.
2. J. Lakis. Taikinosios veiklos idėjos, patyrimas ir plėtotės perspektyvos. //Jurisprudencija: mokslo darbai. Lietuvos teisės universiteto leidybos centras, 2001, t. 21 (13).
3. Vytautas Bieliauskas. Globalizacija, tautiškas ir tapatybė. Dienraštis „Draugas“, rug-sėjo mėn. 11d.
4. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985.
5. P. Čiočys. Teisės pagrindai. Vilnius: VVK leidykla, 2000.
6. Algirdas Endriukaitis. Valstybės problemiškas. "XXI amžius", 2002.
7. Julija Kiršienė, Vytautas Pakalniškis, Ramunė Ruškytė, Pranciškus Vitkevičius. Civilinė teisė. Bendroji dalis, I tomas. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004.
8. Šiaurės Atlanto Sutartis. Skelbta: „Valstybės žinios, 2004 03 16, Nr. 40.

THE DEMOCRACY IN NATIONAL AND GLOBAL STATE

Laima Nevarauskaitė
Mykolas Romeris University

Keywords: *national state, globalization, sovereignty, gap, international organizations, global institutions.*

Summary

In this article is discussed about the influence of globalization to national states. The process of globalization itself is an object of various discussions. Pluses and minuses of it are mentioned very often, but nobody can disclaim that it determines the restrictions of sovereignty of national state in economic, military, political, judicial, cultural and other realms. We all know that the sovereignty is a base of whatever state, so the restrictions of it are very painful.

Globalization is not onetime state or rectilinear process. That is why we can find some new facts connected with it every day. Now we can see that the economy is developed globally, various international organizations seek to set rather strict equal demands to member states and is tried to unify laws of different countries. All this leads us to global state. But we have to agree there are same problems that one state cannot solve and a collaboration of states is necessary. So a consolidation of countries is not harmful factor itself, just countries must be guarded and do not let to anybody to violate the limits of its sovereignty.

